

Haziran/June/2026

**BİYOĞRAFİK ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA KİŞİSEL ACININ POETİK
İZDÜŞÜMÜ: AĞASEFA’NIN “DÖZÜM” ŞİİRİ**

*Poetic Projection of Personal Pain in the Context of Biographical Criticism: Agasefa's
Poem "Dözüm"*

Araştırma Makalesi / Research Article

Şeyda UZAR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Mail: fbseyda.14@gmail.com

ORCID: orcid.org/0009-0003-9589-9820

Geliş Tarihi / Date Received: 05 Aralık 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 05 Haziran 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 08 Haziran 2026

DOI Numarası / DOI Number: 10.20322/littera.1836654

Yazar Katkı Oranı

Yazar/Author 1: (%100)

Yazarlar, katkı oranlarını kabul ettiklerini ve beyan edilen katkıların doğru olduğunu beyan ederler.

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma, çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve akademik etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Bu makale için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: Çalışma, *İntihal.Net* sistemi üzerinden alınan benzerlik raporu ile taranmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar/yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından Telif Hakkı Devir Formu imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir.

Atıf Bilgisi

Uzar, Ş. (2026). Biyografik Eleştiri Bağlamında Kişisel Acının Poetik İzdüşümü: Ağasefa’nın “Dözüm” Şiiri. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, ss. 1-24. 10.20322/littera.1836654

Sorumlu Yazar

Şeyda UZAR, fbseyda.14@gmail.com

Özet

Bağımsızlık dönemi Azerbaycan edebiyatında şiir, bireysel ve toplumsal kimliğin yeniden inşasında önemli bir rol oynamıştır. Sovyet baskısının sona ermesiyle şairler, özgürce düşüncelerini ifade etme imkânı bulmuş ve savaş, göç, kimlik, adalet gibi temaları derinlemesine işlemişlerdir. Bu süreçte şiir, yalnızca estetik bir tür olmanın ötesine geçerek halkın ruh hâlini yansıtan ve toplumsal belleği şekillendiren güçlü bir ifade aracı hâline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, çağdaş Azerbaycan edebiyatı temsilcilerinden Ağasefa'nın şiirlerini biyografik eleştiri yöntemiyle inceleyerek bireysel deneyimlerin ve bilinçaltı dinamiklerin poetik yapıya nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Araştırmanın önemi, Azerbaycan edebiyatında toplumsal eleştiriye merkezine alan bir şairin eserlerini hem yaşam öyküsü bağlamında hem de ruhçözümsele derinlik açısından değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Yöntem olarak, biyografik eleştiri çerçevesinde şairin kişisel hayatındaki kırılmalar ve toplumsal koşullar dikkate alınmış, bastırılmış duygular, kaygılar ve arzuların şiirsel dile dönüşümü incelenmiştir. Bulgular, Ağasefa'nın şiirlerinde toplumsal adaletsizlik, bireysel trajedi, öfke, protest tavır ve varoluşsal kaygıların hem biyografik verilerle hem de bilinçdışı süreçlerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle ironi, melankoli ve trajik duyarlılığın, şairin hem yaşadığı dönemin gerçeklikleriyle hem de içsel çatışmalarıyla bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Ağasefa'nın şiirleri yalnızca sosyo-politik eleştiri bağlamında değil, aynı zamanda biyografik açıdan değerlendirildiğinde de özgün bir poetik örnek sunmaktadır. Bu yönüyle araştırma, çağdaş Azerbaycan edebiyatında edebî metinlerin çok katmanlı eleştiri yöntemleriyle yorumlanabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ağasefa, çağdaş Azerbaycan edebiyatı, biyografik eleştiri, şiir, toplumsal eleştiri.

Abstract

The primary aim of this study is to examine the poetry of Ağasefa, one of the prominent representatives of contemporary Azerbaijani literature, through the frameworks of biographical and psychoanalytic criticism, in order to reveal how personal life experiences and unconscious dynamics are reflected in his poetic structure. The significance of the research lies in its attempt to evaluate the works of a poet, whose writings are marked by strong social criticism, from both a biographical and a psychoanalytic perspective. Methodologically, the study employs biographical criticism by considering the turning points in the poet's personal life as well as the socio-political conditions of his era, while also applying psychoanalytic criticism to analyze how repressed emotions, anxieties, and desires are transformed into poetic expression. The findings demonstrate that themes such as social injustice, individual tragedy, protest, and existential anxiety in Ağasefa's poetry are closely related to both biographical factors and unconscious processes. In particular, irony, melancholy, and tragic sensibility are identified as directly connected to the realities of the period in which the poet lived and to his inner conflicts. In conclusion, Ağasefa's poetry constitutes a distinctive poetic model that can be analyzed not only in a socio-political context but also through biographical and psychoanalytic approaches. Accordingly, this research highlights the potential of applying multi-layered critical methods to the interpretation of literary texts in contemporary Azerbaijani literature.

Key Words: Ağasefa, contemporary Azerbaijani literature, biographical criticism, poetry, social criticism.

GİRİŞ

Biyografi, insan hayatını sözlü ya da yazılı olarak aktarma ihtiyacından doğmuştur ve bir yaşamı belirli bir form içinde öyküleyerek anlatma sürecidir (Ateş 2022: 131). Biyografi yazımı ise, gerçek yaşam öyküsünü nesnel, kronolojik ve doğrulanabilir bilgilerle ortaya koyma sanatıdır. Etkili bir biyografi genellikle güvenilir belgelere dayanır, olayları abartıdan ve aşırı öznel yorumlardan uzak bir biçimde aktarır ve çoğunlukla tutarlı bir anlatı bütünlüğü içinde kişinin yaşamındaki dönüm noktalarını görünür kılar. Bununla birlikte biyografi yazımı yalnızca üçüncü tekil şahısla sınırlı olmayıp, otobiyografi, deneysel biyografi ve anlatı biyografi gibi farklı türlerde çeşitli anlatım biçimleriyle de gerçekleştirilebilmektedir. Yazarın aile çevresi, eğitim süreci, mesleki gelişimi, karşılaştığı zorluklar ve başarıları bir sistem içinde verildiğinde biyografi hem bilimsel hem de edebî değer taşır. “Başlangıcından günümüze çeşitli evrelerden geçen biyografi türü üç farklı alt kategoride incelenir. Bunlar bilimsel biyografi/ monografi çalışması, biyografik roman ve nekrolojidir” (Çelik 2022: 2).

Biyografik eleştiri, edebî metni yazarının hayatı üzerinden yorumlayan bir yaklaşım olarak, eserin arka planındaki psikolojik, toplumsal ve kültürel unsurları görünür kılmaya yarar. Bu kuram sayesinde yazarın yaşadığı olaylar, içinde bulunduğu siyasi atmosfer, kişisel acıları veya çocukluk deneyimleri ile metindeki tema, imge ve karakterler arasında güçlü bağlar kurulabilir. Böylece okur, metnin yalnızca estetik yüzünü değil, onu ortaya çıkaran insanın yaşam deneyimini de anlayarak daha derinlikli bir okuma yapar. Biyografik eleştiri, metindeki bazı karanlık veya yoruma açık noktaların anlaşılmasına katkı sağlayabilen ve yazınsal çözümlemeyi belirli ölçüde destekleyen bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Biyografik eleştiri, yazılmış biyografilerdeki boşlukları veya eksiklikleri tamamen gidermez ancak bu boşlukların neden oluştuğunu anlamayı sağlar. Özellikle politik baskıların, sansürün veya resmî ideolojinin etkili olduğu dönemlerde, biyografilerin ne kadar nesnel veya ne kadar "biçimlendirilmiş" olduğunu tespit etmede işlevseldir. Örneğin Sovyetler döneminde kaleme alınan şair biyografileri, çoğu zaman sosyalist ideolojinin çizdiği çerçeveye uygun olarak yazılmış; yazarın kişisel dramları, siyasi tercihleri veya devlete yönelik eleştirileri bilinçli biçimde dışarıda bırakılmıştır. Bu nedenle bu biyografiler tam anlamıyla objektif değildir; ideolojik filtreyle şekillenmiş metinlerdir. Biyografik eleştiri bu filtreleri açığa çıkarır, gizlenen yönleri araştırmaya teşvik eder ve biyografilerin tarihsel gerçeklikle ne ölçüde örtüştüğünü sorgulama imkânı sunar. Dolayısıyla bu yaklaşım, biyografilerin eksik bıraktığı alanları anlamlandırmada önemli bir araçtır ancak eksik bilgiyi kendisi doğrudan tamamlamaz; yalnızca kaynakların nasıl ve neden tahrif edildiğini analiz eder.

Bu çalışmada şiirini biyografik eleştiri kuramı çerçevesinde incelediğimiz Ağasefa'nın yaşam öyküsü, edebiyat tarihlerinde bütünlüklü bir şekilde yer almamaktadır. Şair hakkında mevcut kaynaklarda yalnızca dağınık, birbirini tamamlamayan ve çoğu zaman kısa notlar hâlinde verilmiş bilgilere

rastlanmaktadır. Dolayısıyla Ağasefa'nın biyografisi, klasik anlamda hazırlanmış bir yaşam öyküsünün sunduğu bütünlüğe sahip değildir. Bu nedenle makalede, farklı bilimsel yayınlarda, dergilerde ve söyleşilerde yer alan kırık bilgiler bir araya getirilmiş; bu parçalar, bir yapbozun unsurları gibi yan yana getirilerek şairin hayatına ilişkin daha tutarlı bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Biyografik eleştiri, bu noktada yalnızca eserin arkasındaki yaşam izlerini takip etmeye imkân vermemiş, aynı zamanda biyografideki boşlukların hangi tarihsel, toplumsal veya kurumsal nedenlerle ortaya çıktığını anlamayı da mümkün kılmıştır. Bu yaklaşım, özellikle bağımsızlık sonrası dönemde yetişen ancak Sovyet edebiyat geleneğinin etkisini hâlâ taşıyan şairlerin yaşam öykülerinin neden sistematik olarak kayda geçirilmediğini ve neden parçalı biçimde aktarıldığını açıklamaya yardımcı olmuştur. Makalede hem şairin kişisel yaşamına dair veriler toparlanmış hem de biyografik eksikliğin eseri anlamlandırma sürecindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Biyografik okuma, belirli aşamalar üzerinden gerçekleştirilir. Öncelikle yazarın yaşamı ile eser arasında doğrudan bağlantılar kurulur; aile ilişkileri, sosyal çevre ve yaşanmış olaylar metnin arka planını oluşturur. Ardından eserde yer alan karakterler ve imgeler biyografik kökenleriyle birlikte değerlendirilir; karakterlerin gerçek kişilerden izler taşıyabileceği, imgelerin ise yaşantının sembolik karşılıkları olabileceği kabul edilir. Üçüncü aşamada lirik özne ile yazar arasındaki ilişki analiz edilerek metindeki "ben" in yazarla ne ölçüde örtüştüğü ya da ne ölçüde kurmaca bir mesafe içerdiği sorgulanır. Son olarak, "sanatçı yazar" ile "biyografik yazar" ayrımı dikkate alınır. Bu bağlamda metinde iki düzeyin bulunduğu kabul edilir: biri gerçek, tarihsel ve biyografik yazar; diğeri ise metin içinde kurulan sanatsal özne. Anlam, bu iki düzlemin kesişiminde ortaya çıkar ve biyografik eleştirinin asıl amacı da bu kesişim alanını görünür kılmaktır. Biyografik eleştiri esas olarak sanatçının yaşamı ile eseri arasındaki ilişkiyi kurmaya dayanır. Ancak bu yaşam verileri yorumlanırken, özellikle bilinçdışı süreçlerin devreye girdiği durumlarda psikanalitik yaklaşım da zaman zaman bu çözümlemeyi destekleyici bir çerçeve olarak araya girebilir.

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda, şairin biyografik deneyimleri ile poetik dili arasındaki ilişki *Dözüm* şiiri üzerinden ele alınmakta; metindeki imgelerin yaşam öyküsüyle kurduğu bağ ortaya konmaktadır. Çalışma, şiiri yalnızca estetik yetkinlik ölçütleri üzerinden değil, çağdaş Azerbaycan şiirinde yoksulluk, kayıp, dayanma ve bireysel kırılma deneyimini yansıtmaya biçimi açısından değerlendirmektedir.

1. Ağasefa'nın Hayatı ve Sanatına Genel Bakış

Bağımsızlık dönemi Azerbaycan şiirinde satirik damar içinde öne çıkan isimlerden biri olan Ağasefa Yahyayev hem hiciv şiirleri hem de çeviri ve editörlük çalışmalarıyla edebî alanda tanınmıştır (Musalı, 2026: 96). Ağasefa Yahyayev, 8 Eylül 1942 tarihinde Hızı kasabasına bağlı Karabulak köyünde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Bakü'de tamamladıktan sonra Moskova'daki Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'nde eğitim almıştır (Əhmədov 2011: 45). Eğitimini tamamladıktan sonra Bakü

Buharlı Lokomotif Deposu'nda jeolojik araştırma bölümünde görev yapmıştır. Sovyet döneminde işçi statüsünde resmî kurumlarda çalışmak, yalnızca geçim güvencesi sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda parti referansı ve sosyal statü kazanımı açısından da önemli bir avantaj oluşturuyor, bu nedenle aydınlar ve yazarlar için yaygın bir istihdam biçimi olarak görülüyordu. Ardından "Kirpi" satirik dergisi ve "Azerbaycan Kadını" dergisinde redaktörlük yapmış; "Yazıcı" yayınevi ve "Kervan Kitaplar" serisinde editörlük görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Edebiyat Gazetesi'nde de çalışmıştır (Babayeva 2022: 13).

Edebî kariyerine 1957 yılında, "Sosyalist Sumgayıt'ı" gazetesinde yayımlanan ilk şiiri "Sazım" ile başlamıştır. Bunun yanı sıra doğduğu Karabulak köyünde ortaokulda öğretmenlik yaparak eğitim alanında da katkıda bulunmuştur. Ağasefa Yahyayev'in edebî eserleri, çağdaş Azerbaycan şiirinin farklı temalarını ve biçimlerini kapsayan zengin bir külliyat oluşturmaktadır. Şairin öne çıkan eserleri arasında şunlar yer almaktadır: *Yolçu Yolda Gerek, Yaşat Meni, Üreyimdir Okuyan, Üreyime Yatanlar, Fikir Dünyası, Bağçada Birinci Gün, Güneşin Dalınca Geden Oğullar, Odlu Oynayıram ve Gombulca ve Dumbulca, Rüşvət Dünyası* (Əhmədov 2011: 45). Bu eserler, bireysel deneyimler, toplumsal gözlemler ve insana dair evrensel temaları işlerken, şairin kendine özgü dili ve imgesel dünyasını ortaya koymaktadır.

Ağasefa'nın yaşamı, çeşitli trajik deneyimlerle de şekillenmiştir. Üç çocuk annesi olan eşi Zemfira Hanım ciddi bir hastalığa yakalanmış ve genç yaşta vefat etmiştir. Bu kayıp, Ağasefa ve çocukları üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Ardından şairin oğlu Kabil, genç yaşta beklenmedik bir kaza sonucu hayatını kaybetmiş; bu trajik olay şairin dünyasını altüst etmiştir. Yaşamının ilerleyen dönemlerinde Ağasefa, doğup büyüdüğü Karabulak köyüne dönmüş ve bu dönüşte yalnız olmamıştır. Hayatını paylaşan, her acısına ve sevinçlerine destek olan ikinci eşi Naime Hanımla birlikte köye yerleşmiştir. Bu birliktelikten, annesinin ismini verdiği kızı Sara dünyaya gelmiştir. Şairin duygusal bağlarını ve aile sevgisini yansıtan dizeleri şu şekildedir:

Ver elini, anam-sonam,
Gedek Aya, Güne taraf.
Yollar yormuş bir insanam,
Yüz tutmuşum sana taraf.
Sen dağlarda biten gülsen,
Yüreğini sıkma, kızım.
Bu dünyadan geniş bil sen
Bu balaca dahmamızı (Babayeva 2022: 13).

Şairin Sara'ya ithaf ettiği bu dizeler, biyografik eleştiri açısından incelendiğinde, onun bireysel yaşantısının ve aile bağlarının şiirine doğrudan yansıdığını göstermektedir. Burada Sara'nın isminin özellikle annesinden miras olarak verilmesi, kuşaklar arası duygusal devamlılığı işaret etmektedir. Şairin "anam-sonam" ifadesi hem annelik hem de evlat sevgisinin birleştiği güçlü bir duygu yoğunluğunu ortaya koyar. "Bu balaca dahmamızı" mısrası ise maddi darlığa rağmen manevi

zenginliği, aile içi sıcaklığı ve şairin yaşantısındaki içsel huzuru simgelemektedir. Dolayısıyla şiir, bireysel tecrübenin edebî bir metne dönüşümünü açık biçimde ortaya koymaktadır.

Ağasefa, doğduğu topraklara dönüşünü yalnız kişisel bir geri dönüş olarak değerlendirmemiş, aynı zamanda bölgedeki toplumsal ve kültürel meselelerle ilgilenmiştir. Ermeni saldırıları nedeniyle yerlerinden edilmiş göçmen ailelere destek olmuş ve özellikle Batı Azerbaycan göçmenleri için açılan okullarda öğretmen eksikliğini gidermeye çalışarak, genç kuşakların eğitime önemli katkılar sunmuştur (Ağasefa 2019: 73).

Ağasefa, Azerbaycan edebiyatında aruz ölçüsünü ustalıkla kullanan, çağdaş şiir geleneğinin değerli temsilcilerinden biridir. Şiirlerinde bireysel deneyim, toplumsal sorumluluk ve edebî estetik arasında güçlü bir bağ kurmuş; eserleri ile hem okuyucu hem de akademik çevreler tarafından geniş ölçüde takdir edilmiştir. Ağasefa'nın

İmanla, gümanla çırpınır yürek,
Ayağım - torpakta, ellerim - hakta.
Dünyanı tazedden çevirmek gerek,
Baş başda dayansın, ayak ayakta. (Əliyev 2019: 7).

dizeleri, şairin bireysel inanç ve idealler ile toplumsal sorumluluk arasında kurduğu gerilimi yansıtır. İlk iki dizede şair, öz ruhsal ve fiziksel varlığını “yürek” ve “ayak/eller” metaforlarıyla simgeleyerek, insanın hem manevi hem de maddi dünyadaki hareket alanını ifade eder. Burada iman ve güman, şairin hem inanç hem de umut üzerinden topluma katkıda bulunma arzusunu dile getirir. Üçüncü dize, “Dünyanı yeniden çevirmek gerek,” doğrudan bir toplumsal idealin ifadesidir ve şairin devrimci veya yenilikçi bir bakış açısını ortaya koyar. Ancak son dize, “*Baş başta dayansın, ayak ayakta,*” bir eleştiri niteliği taşır: toplumun düzeninin ve bireylerin yerli yerinde olmadığını, herkesin sorumluluklarını gereği gibi yerine getirmediğini vurgular. Bu, Ağasefa'nın satirik eğilimleriyle uyumlu bir dizedir; şair toplumsal aksaklıklara, bireylerin yeteneksiz veya dikkatsiz davranışlarına eleştirel bir bakış sunar.

Bağımsızlık dönemi Azerbaycan edebiyatı, 1990'lı yıllarda oluşum aşamasına girmiştir. Bu dönemin edebî panoramasında yalnızca yeni estetik arayışlar değil, aynı zamanda dekadans edebiyatına özgü unsurlar, umutsuzluk ve içe kapanma gibi psikolojik motifler de belirli bir yer tutmuştur (Həbibbəyli 2019: 404). Yazarlar, o yılların sosyal ve siyasi gerilimini yansıtarak bireyin iç dünyasının karmaşıklığını ve toplumla ilişkilerindeki çatışmaları poetik bir anlatım aracıyla ifade etmişlerdir. Böylece edebiyat hem bireysel hem de kolektif deneyimin yansıtılması açısından önemli bir platform olarak ortaya çıkmıştır. 21. yüzyılda Azerbaycan toplumunun gelişimi ile birlikte bu eğilimler bir miktar azalsa da dekadans yaklaşımının bazı belirtileri bir süre devam etmiştir. Günümüzde de manevi yıpranma, yalnızlık düşüncesi, sıkıcı ruh hali ve benzeri durumlar, edebiyatın çeşitli türlerinde kaleme alınan eserlerde kendini göstermektedir (Əlişanoğlu, 2016: 27).

Ağasefa'nın şiirlerinde sıkça rastlanan karamsar ve hayattan çekilmiş görünümü, şairin kişisel yaşantılarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bakış açısı, onun bireysel deneyimlerinin bir yansımasıdır; ancak şairin üslubu yalnızca bireysel hüznle sınırlı kalmaz. Ağasefa, bu karamsarlığı aynı zamanda toplumsal gözlemlerle birleştirerek, günümüz toplumunun meselelerine dikkat çeker. Onun şiirlerinde zaman zaman popüler bir ton sezilse de bu dizeler her zaman şiir olarak değerlendirilir; zira biçim ve estetik, içerikle bir bütünlük arz eder (Yusifli 2009: 25). Örneğin, aşağıdaki dizelerde şair, toplumdaki ekonomik ve ahlaki çarpıklıklara ironik ve eleştirel bir bakış sunmaktadır:

Örtülü bazara aparır bu yol,
Milleti üyüdür açık, tek kapı.
Kapıda cibgir var, ihtiyatlı ol,
Eli cibindedir, gözü tük qapır (Yusifli 2009: 25).

Burada Ağasefa, günlük yaşamda karşılaşılan hilekârlık ve güvensizlik ortamını işler. Açık pazar metaforu, toplumsal yaşamın şeffaf gibi görünen ama aslında tehlikelerle dolu doğasını temsil eder. Şair, bireyleri bu toplumsal ortamda dikkatli olmaya çağırır. Devamında şair, ekonomik eşitsizlik ve çıkar ilişkilerini hicivle eleştirir:

Burda pula satır gardaş gardaşı,
Pullunun elinden öpen de olur.
Kasıbsan, deyinme, tarezi daşı,
Bir de görürsen ki, tepende olur (Yusifli 2009: 25).

Bu dizelerde şair, toplumda paranın değer ölçüsü hâline geldiğini ve ahlaki değerlerin maddi çıkar karşısında ikinci plana düştüğünü vurgular. Özellikle sosyal statüye bağlı adaletsizlik ve hiyerarşik düzen eleştirel bir tonla dile getirilir. Son dizelerde ise dostluk ve akrabalık ilişkilerinin maddi çıkarlarla ilişkili olduğu, gerçek güvenin paraya bağlı olduğu ironik bir şekilde ifade edilir:

Gözün kimi gezir burda, ay yoluk,
Bahtına kim düşer bu bakabakta.
Pulun başındadır dostluk, gohumluk,
Burda dost ahtarma, cibini ahtar (Yusifli 2009: 25).

Bu dizeler Ağasefa'nın satirik şiir anlayışının tipik örnekleridir. Şair, toplumsal yozlaşmayı, bireyler arasındaki çıkar ilişkilerini ve adaletsizliği hicivle ele alarak hem düşündürür hem de okuru eleştirel bir bakış açısına davet eder.

Ağasefa, Azerbaycan edebiyatında sadece bireysel ve toplumsal duyguları işleyen bir şair olarak değil, aynı zamanda güçlü bir satirik şairi olarak da tanınır. Kitaplarında yer alan şiirlerin belirli bir bölümü, her zaman satirik bir nitelik taşır ve bu yönü ile şair, büyük Sabir'den ve Azerbaycan satirik şiirinin köklü geleneklerinden beslenir. Bu etki, özellikle toplumsal eleştirinin biçim ve içerikte açıkça hissedildiği dizelerde belirgindir (Yusifli 2009: 25).

Toplumsal gerçekliği yalnızca betimlemekle yetinmeyen edebiyat, çoğu zaman içinde üretildiği toplumun zihniyetini, kültürünü ve sosyal dokusunu görünür kılan güçlü bir anlatı alanı oluşturur. Bu

bağlamda edebiyat sosyolojisi, edebî metinlerin sadece anlatmak, göstermek veya sunmakla sınırlı olmadığını; bilakis onların zihniyeti, inancı, kültürü, yaşam biçimini, tavır alış ve dünya görüşünü de yansıttığını, kısacası siyasal, toplumsal, iktisadî, dinî ve ahlâkî dinamiklerle şekillendiğini ortaya koyar (Alver 2018: 10).

Bu perspektiften bakıldığında klasik geleneği sürdüren Azerbaycan şairlerinin sosyal problemlere ve toplumdaki olumsuzluklara kayıtsız kalmadığı, hiciv türünde verdikleri eserlerle toplumsal yapının arka planındaki söz konusu dinamikleri görünür kıldıkları anlaşılmaktadır. Bu çizgide Baba Pünhan, bağımsızlık dönemi Azerbaycan edebiyatına hiciv ruhunu yeniden kazandırmış ve halkın güncel sorunlarını şiirlerinde işlemiştir (Musalı 2024: 667). Aynı dönemde faaliyet gösteren Muzaffer Meçhul ve Memmed Mecidoğlu'nun şiirlerinde de sosyal-siyasi meselelerin ağır bastığı görülmektedir. Baba Pünhan kadar meşhur olmasa da Evez Kurbanlı ve Tofiq Hasanlı da hiciv sahasında eser vermiş, özellikle Tofiq Hasanlı toplumun sorunlarını keskin hicivleriyle gündeme taşımıştır (Musalı 2023: 808). Bu gelenek içinde Ağasefa da "Rüşvet Dünyası" adlı kitabında sosyal problemlere eğilmiş ve toplumsal yozlaşmayı ciddi şekilde eleştirmiştir.

Çağdaş Azerbaycan şiirinde toplumsal eleştiri geleneğini sürdüren isimlerden biri olan Ağasefa, edebiyatı, rüşvet gibi yapısal sorunlara karşı etik bir müdahale alanı olarak konumlandırır. Şair, 2012 yılında yayımlanan "Rüşvet Dünyası" adlı kitabında, basın, bürokrasi, eğitim, medya ve gündelik yaşam gibi farklı alanlarda varlığını sürdüren yozlaşmayı ve rüşvet ilişkilerini poetik bir dille görünür kılar. Kitapta 70'e yakın aruz, hece ve serbest vezinle yazılmış şiir örnekleri yer alır; bunlar arasında "Tutulmamış Öğru", "Bəd Görünür Axırın", "Mərsiyə", "Nu Xoroşo Deye-Deye", "Erköyün Balanın Etirafı", "Rüşvet", "Bir Şubenin Kapısında", "Tula Payı", "Canın Sağ Olsun", "Oğru Kimdir, Doğru Kimdir", "O ki var", "Yerim Nem Görünür", "Köhne Tanış" vs. gibi şiirler bulunur (Musalı, 2026: 97)

Ağasefa'nın satirik şiirlerinde, günümüzün ve çağın toplumsal, ekonomik ve ahlaki sorunları, artık engel hâline gelmiş olumsuz durumlar eleştiri oklarının hedefi haline gelir. Bu şiirlerde bazen sadece iki, üç veya dört mısra yer alır; ancak bu kısa yapı, tıpkı düzgün nişan alan bir mermi gibi etkili ve doğrudan bir eleştiri işlevi görür. Bu yaklaşım, büyük Sabir'in kısa taziyelerine benzer bir etki yaratır; okuyucuya küçük ama güçlü bir toplumsal gözlem sunar.

Bir el gördüm,
Uzanıb mezardan çöle.
Öyrenceli eldir,
Alacağı galıb,
Rüşvet gözleyir hele.

Bu dizelerde şair, toplumsal yozlaşmayı ve rüşvet sorununu doğrudan ve etkili bir şekilde hicveder. Benzer şekilde, başka bir satirik dizesinde:

Kağız-kuğuz
Galag-galag - "papka-papka".
Evvel daş-baş alırdılar,

İndi “şapka” (Yusifli 2009: 25).

dizeleri toplumsal yozlaşmayı ve rüşveti hiciv yoluyla ele almaktadır. Kayırma/iltimas, Azerbaycan Türkçesinde “tapşırığ”, “tapş”, “xahiş” ve “hörmət” gibi sözcüklerle ifade edilmektedir (Musalı 2025: 158). Bu sözcükler, kişisel ilişkiler ve aracılıklar üzerinden işlerin yürütüldüğünü gösterirken; “daş-baş” ve “şapka” kelimeleri ise aynı yozlaşmanın maddi boyutunu, yani rüşveti simgeler. Şair, kayırmanın sözle ve aracılıkla, rüşvetin ise parayla meşrulaştırıldığı bir düzeni ironik bir dille tasvir ederek, maddi çıkarların kamu hayatında nasıl yaygınlaştığını ve normalleştiğini gözler önüne serer. Ağasefa, böylece bürokratik yozlaşmayı hem ilişkisel hem de maddi yönleriyle hicveder.

Onun satirik şiirleri, çağdaş Azerbaycan toplumunun olumsuz yönlerini cesur ve keskin bir şekilde dile getirirken, kısa dizelerle yoğun bir eleştirel etki yaratır; bu yönüyle hem klasik geleneklere bağlı kalır hem de çağdaş toplumsal meseleleri sahici bir şekilde yansıtır.

Ağasefa'nın “Bele Olur Hemişe” şiiri, şairin satirik ve eleştirel bakış açısını yoğun bir şekilde yansıtan, toplumsal yozlaşma ve adaletsizlik temalarını işleyen bir eserdir.

Onda ki, canavarlar
Kuzu cildi geyirler,
Sürünü hımır-hımır,
Kanlı-kanlı yeyirler.

Ellerinden kan daman
Oğruya "Can!" deyirler,
Doğru çekilir şişe...
Bele olur hemişe...

Veten dara düşende
Siçanlar deşik gezir,
Şirlerin meydanında
Kuyruksuz pişik gezir.
Şöhret, menseb dalınca
Bir sürü düşük gezir,
Yaltaklık olur peşe...
Bele olur hemişe...

Onda ki, namerdlerin
Başına gül elenir,
Od götüren şairin
Köksüne kül elenir (Ağasefa 2011: 6).

Şiir, metaforik ve alegorik bir dil kullanarak, toplumsal düzenin aksaklıklarını, bireyler ve kurumlar arasındaki güç ilişkilerini ele alır. Şiirde ilk olarak, “Onda ki, canavarlar / Kuzu cildi geyirler” dizeleriyle simgesel bir anlatım göze çarpar. Burada “canavarlar” toplumsal haksızlığı, zulmü ve çıkarıcılığı temsil ederken, “kuzu cildi” ise masumiyetin örtüsü altında yapılan ikiyezli davranışları simgeler. Bu metafor, bireylerin güçsüzleri sömürme biçimlerini eleştirel bir dille ortaya koyar. “Ellerinden kan daman / Hırsıza ‘Can!’ deyirler” dizeleri ise yozlaşmanın sadece güçlülerin değil,

toplumsal sistemin kendisine bağlı herkes tarafından desteklendiğini vurgular. Şiirin ilerleyen dizelerinde şair, toplumsal kurumların çarpıklıklarını ve ahlaki yozlaşmayı daha somut metaforlarla işler. Ağasefa, toplumsal düzenin aksaklıklarını farklı metaforlarla tekrarlar:

Vatan dara düşende / Siçanlar deşik gezir,
Şirlerin meydanında / Kuyruksuz pişik gezir.

Ağasefa, bu dizelerde vatanın zor ve çalkantılı bir dönemeçten geçtiğini mecazlarla ifade eder. Şair, “siçanlar” ile korkak ve cesaretsiz kişileri, “kuyruksuz pişik” ile eksik ve yetersiz bireyleri temsil eder. Aslanların meydanında dolaşan bu kuyruksuz kediler, liderlik ve cesaret gerektiren zor koşullarda toplumun bazı üyelerinin ne denli yetersiz kaldığını çarpıcı biçimde ortaya koyar. Bu dizeler, vatanın kriz anlarında bireylerin karakter ve davranışlarının açığa çıktığı bir alegori olarak okunabilir. Şiirin son bölümlerinde, şair bireysel fedakârlık ile toplumsal adaletsizlik arasındaki çelişkiye dikkat çeker:

Onda ki, namerdlerin / Başına gül elenir,
Od götüren şairin / Köksüne kül elenir.

Burada, toplumsal adaletin tersine döndüğü ve erdemli, cesur bireylerin ödüllendirilmediği, aksine cezalandırıldığı vurgulanır. “Od götüren şairin / Göğsüne kül elenir” dizeleri, şairin kendini toplumsal bir ayna ve vicdan olarak konumlandırmasını, aynı zamanda fedakârlığın karşılıksız kalışını anlatır. Ağasefa'nın bu şiiri toplumsal yozlaşma, ahlaki çöküş ve güç ilişkilerindeki adaletsizlikleri ele alır; metaforik ve alegorik bir dil kullanarak eleştiriye güçlendirir. Satirik bir bakış açısı ile bireysel cesaret ve toplumsal eksiklik arasındaki gerilimi ortaya koyar. Kısa ve ritmik dizeler aracılığıyla okuyucuya güçlü ve akılda kalıcı bir mesaj iletir. Şiir hem toplumsal eleştiri hem de estetik değer taşıyan çağdaş Azerbaycan şiirinin tipik örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Ağasefa'nın şiirleri, yalnızca toplumsal eleştiri ve bireysel tecrübelerin dışavurumu olarak değil, aynı zamanda şairin bilinçaltında şekillenen ruhsal çatışmaların da bir tezahürü olarak okunabilir. Bu bağlamda ruhçözümseleştiri, şairin eserlerindeki imgeleri, tekrar eden temaları ve sembolleri bilinç dışı süreçlerle ilişkilendirerek çözümleme imkânı sunar (Gökmen 2019: 68). Ağasefa'nın sıkça işlediği adaletsizlik, yozlaşma, yalan, maskelenmiş kötülük gibi motifler, sadece toplumsal yapıya yöneltilmiş eleştiriler değil, aynı zamanda bireyin iç dünyasında bastırıldığı öfkenin ve hayal kırıklığının da yansımasıdır. Özellikle “kuzu cildi geymiş canavarlar” veya “kanlı eller” gibi imgeler, Freud'un bastırma ve yüceltme kavramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, şairin toplumsal gerçeklikte karşılaştığı saldırganlık ve şiddeti metaforik düzlemde yeniden ürettiği görülmektedir. Bu açıdan onun şiirlerindeki hayvan benzetmeleri, yalnızca alegorik değil, aynı zamanda bilinç dışının simgesel diline işaret eder. Dolayısıyla Ağasefa'nın şiirleri, psikanalitik okuma yöntemiyle ele alındığında, bireysel ruhsal süreçlerle toplumsal eleştirinin iç içe geçtiği çok katmanlı bir yapı sergiler.

Tablo 1: Dözüm Şiirinin Azərbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi

Dözüm Mənəm bu daxmanın vəziri, şahı, Bu həyat-bacanın nökrü mənəm. Mənim boynumdadır yolun günahı, Mən özüm özümə qatı düşmənam. Məni gözdən salan Tanrıya əhsən, Tanrı dayım deyil, əmmim deyil ki... Qıy vurub fələklə girəmə bəhsə, Ürəyim arxayın, əmin deyil ki... Zamanın ətəyi özgə əlində Kasıb daxmamdakı vaxt-zaman ayrı. Qızım dar daxmamdakı-güzgü əlində, Güzgüdən keçirir içi-bayırı. Gündüzlər huş gedir, aqlım uyuyur. Gecələr bir tabaq ulduz payım var. Köhnə məzarlıqda oğlum uyuyur, Taleyin əlində bir qız payım var. Dünyanın hər üzü mənə doğmadır, Bəşərin karvanı gözümədən keçir. Taxtım-paytaxtım da bu dar daxmadır, Hər işim səbrdən, dözümdən keçir. Hər kəsin alnında yazı bir cürə, Mənim də yazımda oğul yası var. Ruhlara məhrəmdir bu ocaq-hücrə, Gözümdə ruhların qaraltısı var... ...Gözüm kölgəndədir, qaraltındadır. Dözür ağırlara paytaxt-ürəyim. Gözümün işığı qar altındadır, Dözür, hələ dözür bədbaxt ürəyim...	Sabır Benim bu kulübenin veziri, şahı Bu bahçenin hizmetçisi benim. Benim boynumdadır yolun günahı, Ben kendi kendime amansız düşmanım Beni gözden düşüren Tanrıya ahsen¹, Tanrı dayım değil, emmim değil ki... Bağırp fekle girerim bahse, Yüreğim sakın, emin değil ki... Zamanın eteği başkasının elinde Yoksul evimdeki vakit-zaman ayrı Kızım dar kulübemdeki- ayna elinde Aynadan geçirir içini dışını Gündüzler huş gider², aklım uyur. Geceler bir tabak yıldız payım var. Köhnə mezarlıkta oğlum uyuyor, Kaderin elinde bir kız payım var. Dünyanın her yüzü bana doğmadır. Beşerin kervanı geçer gözlerimin önünden. Tahtım-payitahtım da bu dar evdir. Her işim sabırdan, metanetten geçer, Herkesin alnında var bir tür yazı Benim de yazımda oğul yası var. Ruhlara mahremdir bu ocak-hücre Gözümde ruhların karaltısı var. ...Gözüm gölgendedir, karaltındadır. Dayanır ağırlara payitaht-yüreğim Gözümün ışığı kar altındadır, Dayanır, hâlâ dayanır bahtsız yüreğim...
---	--

2. Biyografik ve Tematik Çözümleme

Çağdaş Azərbaycan edebiyatı, özellikle şiir alanında, bireysel deneyim ile toplumsal belleği buluşturan isimler yetiştirmiştir. Bu isimler arasında önemli bir yere sahip olan Ağasefa Yahyayev (d. 1942), yalnızca eserleriyle değil, aynı zamanda yayıncılık, gazetecilik ve öğretmenlik faaliyetleriyle de Azərbaycan edebiyatının gelişimine katkıda bulunmuştur. Moskova'daki Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'nden mezun olan şair, hem Sovyet ideolojisinin sınırlayıcı koşulları altında hem de bağımsızlık sonrası dönemin özgürleşen atmosferinde eser vermiş; böylece iki farklı tarihsel dönemin poetik izlerini bir arada taşımayı başarmıştır.

Ağasefa'nın şiirinde dikkati çeken temel özelliklerden biri, kişisel trajedilerin toplumsal boyutla birleşerek evrensel bir duyarlılığa ulaşmasıdır. Sovyet dönemi eserlerinde, bireyin ruhsal çatışmaları ve toplumsal adaletsizliklere karşı direnme gücü, yalın ve etkili bir üslupla işlenmiştir. Bağımsızlık

¹ Beğenme anlamına gelir.

² Hayallere dalmak.

sonrası yazdıklarında ise özgürlük arayışı, eleştirel bakış ve varoluşsal sorgulamalar daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum, şairin yalnızca tarihsel koşullara değil, aynı zamanda yaşadığı kişisel deneyimlere de duyarlılıkla yaklaşmasının bir sonucudur.

Şairin yaşamında derin izler bırakan ailevi kayıplar - annesi Sara Hanım, eşi Zemfira Hanım ve özellikle de talihsiz bir kazada yaşamını yitiren oğlu Kabil - onun şiir dünyasında belirleyici olmuştur. Bu kayıplar, yalnızca bireysel yasın değil, aynı zamanda kolektif hafızanın ve insanın varoluşsal yalnızlığının şiirsel anlatıya dönüşmesine imkân sağlamıştır. Özellikle "Dözüm" (Sabır) adlı şiiri, şairin yaşadığı kişisel acıları, direnişi ve içsel sabrı estetik bir biçimde dile getirmesi bakımından dikkat çekicidir.

Bir eseri anlamlandırabilmek için tek bir yöntem yeterli değildir; metnin içeriği, yapısı ve bağlamı dikkate alındığında birden fazla kuram ve eleştiri yönteminden yararlanmak mümkündür. Bu yöntemlerden biri de biyografik eleştiri kuramıdır. Bazı yönleriyle tarihsel, sosyolojik ve Marksist eleştiri yaklaşımlarıyla benzerlik taşısa da kendisine özgü metodolojik bir çerçeveye sahip olan biyografik eleştiri, 20. yüzyılın başlarına kadar edebiyat eleştirisi alanında belirleyici yöntemlerden biri olmuştur (Güngör 2015: 17). Bu kuramın merkezinde sanatçı yer alır. Sanatçının kendi hayatından ne ölçüde esere yansıttığı ve hangi yaşantılarını poetik bir dille ifade ettiği temel sorulardır. Dolayısıyla biyografik eleştiri, edebî eserleri yazarın hayatıyla ilişkilendiren, kişisel deneyimlerin, inançların, toplumsal çevrenin ve psikolojik durumun metindeki izdüşümlerini analiz eden bir yaklaşımdır. Bu yöntemin temelinde, yazarın yaşam öyküsünün metni biçimlendiren en önemli unsurlardan biri olduğu kabulü yatar. Eleştirmen, yazarı yalnızca metnin yaratıcısı değil, aynı zamanda eserdeki temaları, karakterleri ve olay örgüsünü açıklayan bir anahtar olarak da değerlendirir.

Biyografik eleştiride yazarın biyografisi, eserin paralelinde incelenir ve bu sayede metnin anlamı daha kapsamlı bir şekilde kavranır. Yazarın yaşamı, eseri derinleştiren ve yorumlamayı kolaylaştıran bir bağlam işlevi görür. Bununla birlikte, yöntemin sınırlılıkları da vardır. Metni yalnızca yazarın hayatıyla açıklamak, eserin estetik, kültürel ve sanat değerini ikinci plana atma tehlikesi taşır. Bu nedenle biyografik eleştiri, eleştirel bir bakış açısıyla ve metnin özerk değerini göz ardı etmeden uygulanmalıdır.

İlk kez 19. yüzyılın ikinci yarısında Fransız eleştirmen Charles-Augustin Sainte-Beuve tarafından sistemleştirilen bu kuram, sanatçının hayatı ile eserleri arasındaki ilişkiye odaklanır (Güngör 2015: 17). Berna Moran'ın ifadesiyle biyografik eleştirinin iki temel işlevi vardır: (1) sanatçının yaşamı ve kişiliğini eserlerinden hareketle aydınlatmak, (2) eserleri sanatçının hayatı üzerinden çözümlemek (Moran 2003: 132).

Berna Moran'ın edebiyat kuramları ve eleştiri yöntemlerine ilişkin değerlendirmelerinde, sanatçıya dönük eleştirinin önemli bir ayağını biyografik yaklaşım oluşturmaktadır. Moran'a göre bu yöntem, sanatçının hayatı ile eseri arasındaki ilişkiyi merkeze alır; ancak tek bir biçimde değil, farklı

yönelimler içinde gelişir. Özellikle 20. yüzyılda psikanalitik kuramın etkisiyle biyografik eleştiri daha derinlikli bir yapıya kavuşmuş ve bilinçaltı temelli yorumlarla genişlemiştir.

1. Yazar-eser ilişkisine dayalı biyografik eleştiri (Sainte-Beuve çizgisi)

Sanatçının hayatı, yaşadığı olaylar, çevresi ve psikolojik durumu eserleri açıklamak için temel veri kabul edilir. Bu yaklaşımda eserin anlamı, büyük ölçüde yazarın niyetine ve yaşam deneyimlerine dayandırılır (Moran 2003: 132).

2. Eserden yazarın kişiliğini çıkarma yaklaşımı (yansıtma/ifade kuramı etkisi)

Eser, sanatçının iç dünyasının ve kişiliğinin bir yansıması olarak değerlendirilir. Tema, üslup, karakterler ve imgeler üzerinden yazarın psikolojisi ve mizacı çözülmeye çalışılır. Özellikle romantik edebiyat anlayışı bu yaklaşımı güçlendirmiştir (Moran 2003: 133).

3. Psikanalitik eleştiri (Freud etkisiyle genişleyen biyografik yaklaşım)

Freud'un bilinçaltı kuramına dayanan bu yaklaşımda, sanatçının yaratma süreci bastırılmış arzular, çocukluk yaşantıları ve bilinçdışı dürtüler üzerinden açıklanır. Böylece biyografik eleştiri, yalnızca yaşam öyküsüne değil, psikolojik derinliklere yönelen daha teknik bir yapıya dönüşür (Moran 2003: 149).

Biyografik eleştiri yöntemi, edebî eseri yazarın yaşamı ile birlikte değerlendiren ve metni bu yaşam deneyimlerinin bir uzantısı olarak okuyan yaklaşımlardan biridir. Bu yöntemin kuramsal temelleri, özellikle Fransız eleştirmen Charles Augustin Sainte-Beuve'ün görüşlerine dayanmaktadır (Sainte-Beuve, 1970). Sainte-Beuve'e göre bir yazarı anlamanın en doğru yolu, onun hayatını, çevresini ve kişisel deneyimlerini incelemekten geçer; dolayısıyla edebî eser, yazarın karakterinin ve yaşamışlıklarının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım çerçevesinde, örneğin Lev Tolstoy'un yaşamındaki ailevi özellikleri *Savaş ve Barış* romanındaki karakterlere yansıttığı yönündeki değerlendirmeler, biyografik yöntemin temel varsayımını açıkça ortaya koyar: edebî metin, yazarın yaşamından bütünüyle bağımsız değildir (Zinchenko 2011: 37-38).

Bu yöntem özellikle lirik türlerde daha belirgin hâle gelir. Şiirdeki “ben” çoğu zaman doğrudan şairle özdeşleştirilmiş; okur, metindeki sesi kurmaca bir figürden ziyade gerçek bir kişi olarak algılama eğilimi göstermiştir. Edebî metin, ne yalnızca yaşamın doğrudan bir yansımasıdır ne de bütünüyle bağımsız bir kurgu; aksine biyografik gerçeklik ile sanatsal yaratımın kesiştiği özgün bir alandır (Zinchenko 2011: 45).

Ağasefa'nın “Dözüm” şiiri, bireyin iç dünyası, yaşam mücadeleleri ve sabır temalarını işleyen derin bir metindir. Şair, metaforik unsurlarla hem kendi içsel yolculuğunu hem de evrensel insan deneyimini yansıtır. Şiir, bireyin kader, acı ve metanetle olan ilişkisini ele alırken, okura duygusal ve felsefi bir perspektif sunar. Şiir yedi dörtlükten oluşmaktadır. İlk dörtlükte şairin bahsettiği kulübe ve bahçe, yazarın dünyasının bir yansıması olarak karşımıza çıkar. “Mənəm bu daxmanın vəziri, şahı, / Bu

həyat-bacanın nökeri mənəm" dizelerinde geçen "daxma" (kulübe), biyografik olarak şairin hayatının son döneminde Karabulak köyüne dönüşü ve sade/yoksul yaşamı ile doğrudan ilişkilidir. Şairin hem "şah" hem "hizmetçi" olması, biyografik düzlemde onun şehir hayatından uzaklaşması, maddi imkânsızlıklar içinde yaşamını sürdürmesi, kendi hayatını tek başına idare etmek zorunda kalması durumlarının poetik bir ifadesidir. "Mən özüm özümə qatı düşmənəm" dizesi ise bu yaşamın yalnızca dışsal değil, içsel bir yıkıma dönüştüğünü gösterir. Eşini ve ardından oğlunu kaybetmiş bir birey olarak şair, yaşadığı travmayı dış dünyaya değil, kendi benliğine yöneltmektedir. Bu, biyografik travmanın psikolojik iç çatışmaya dönüşmesidir.

"Boynumdadır yolun günahı / Men özüm özümə katı düşmenəm" dizeleri, bireyin kendi eylemlerinden kaynaklanan içsel çatışmaları ve sorumluluk bilincini ifade eder.

Benim bu kulübenin veziri, şahı
Bu bahçenin hizmetçisi benim.
Benim boynumdadır yolun günahı,
Ben kendi kendime katı düşmanım (Ağasəfa 2016: 80).

"Beni gözdən salan Tanrıya əhsən, / Tanrı dayım deyil, əmmim deyil ki..." dizeleri, biyografik eleştiri açısından şairin yaşamındaki ağır kayıpların inanç dünyasında oluşturduğu sarsılmayı görünür kılar. Ağasəfa'nın eşinin erken yaşta vefatı ve oğlunun ani bir kazada hayatını kaybetmesi, şiirde Tanrı ile kurulan ilişkinin daha mesafeli ve sorgulayıcı bir tona yönelmesine zemin hazırlamıştır. Bu nedenle dizelerdeki Tanrı'ya doğrudan sesleniş, soyut bir inanç ifadesinden çok, yaşanmış acıların doğurduğu bir iç hesaplaşma niteliği taşır.

"Bağırıp fələklə girərəm bəhsə" ifadesi de bu bağlamda kader karşısında kabullenme yerine, onunla yüzleşme ve itiraz etme eğilimini yansıtır. Biyografik açıdan bakıldığında bu tavır, bireysel kayıpların şairin dünyasında yalnızca bir yas duygusu olarak kalmadığını, aynı zamanda kader ve hayat algısını sorgulayan bir düşünme biçimine dönüştüğünü gösterir. Bu yönüyle şiirdeki Tanrı ve felek imgeleri, genel ve soyut metafizik kavramlardan ziyade, şairin kendi yaşam deneyimlerinden beslenen anlam katmanlarıyla şekillenen bir iç dünyanın yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Beni gözden düşüren Tanrıya ahsen,
Tanrı dayım değil, emmim değil ki...
Bağırıp felekle girerim bahse,
Yüreğim sakin, emin değil ki...(Ağasəfa 2016: 80).

Üçüncü bent, zamanın akışı ile yoksul bir mekânda süren gündelik hayat arasındaki karşıtlığı çeşitli mecaz ve semboller aracılığıyla kurar. "Zamanın eteği başkasının elinde" dizesi, biyografik kuram açısından şairin yaşam üzerindeki kontrol kaybını hem kaderi hem de toplumsal düzlemde ifade eder. Şairin hayatında yaşadığı kayıplar ve kırılmalar (eşinin ölümü, aile düzeninin dağılması) zamanın artık özne tarafından yönetilemeyen bir güç haline geldiğini düşündürür. Bu nedenle zaman, burada bireysel iradenin dışında işleyen bir "başkası" tarafından yönlendirilen bir olguya dönüşür.

“Yoksul evimdeki vakit-zaman ayrı” dizesi, biyografik gerçeklikle doğrudan örtüşen bir maddi ve mekânsal yoksunluğu yansıtır. Şairin köydeki evinin gerçekten de oldukça yoksul koşullarda olması, bu dizedeki “yoksul ev” imgesini yalnızca metaforik değil, aynı zamanda yaşantısal bir gerçeklik haline getirir. “Vakit-zaman ayrılığı” ise bu maddi yoksunluğun doğurduğu psikolojik ve algısal parçalanmayı ifade eder; bireyin içinde bulunduğu yaşam koşulları ile zaman algısı arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkar.

“Kızım dar kulübemdeki – ayna elinde” dizesi, bu yoksul ve dar yaşam alanı içinde yeniden kurulan aile düzenine işaret eder. Biyografik olarak kız figürü (Sara), şairin ikinci evliliğinden doğan yeni yaşam bağını temsil ederken, “dar kulübe” hem gerçek yaşam mekânını hem de sınırlanmış hayat koşullarını gösterir. Şairin ilk eşinden sonra ikinci evliliği ve bu evlilikten doğan kızı Sara, onun hayatında kayıp sonrası yeniden kurulan duygusal bağın temsilidir. Buna rağmen kızın “ayna” tutması, bu dar ve yoksul mekânda bile şairin kendini yeniden görme ve yeniden anlamlandırma imkânı bulduğunu gösterir.

“Aynadan geçirir içini dışını” dizesi, biyografik kırılmanın ardından gelen öz-farkındalık sürecini yoğunlaştırır. Ayna, burada yalnızca bir nesne değil, şairin hem iç dünyasını (yas, yoksunluk, kırılma) hem de dış gerçekliğini (yoksul yaşam, yeni aile düzeni) birlikte görmesini sağlayan bir araca dönüşür. Bu bağlamda kız figürü, şairin travma sonrası yeniden yapılanan kimliğinin hem tanığı hem de aracıdır. Bu dörtlük, yalnızca bir aile sahnesi değil, biyografik kırılmadan sonra hayatın yeniden kurulma çabasıdır.

Zamanın eteği başkasının elinde,
Yoksul evimdeki vakit-zaman ayrı
Kızım dar kulübemdeki- ayna elinde
Aynadan geçirir içini dışını (Ağasəfa 2016: 80).

Şiirin diğer dörtlüğünde şair, gündüz ve geceyi, yaşamın bilinçli ve bilinçsiz dönemlerini sembolize ederek tezat ve sembolizm sanatlarını kullanır.

Gündüzler huş gider, aklım uyur.
Geceler bir tabak yıldız payım var.
Köhnə mezarlıkta oğlum uyuyor,
Kaderin elinde bir kız payım var (Ağasəfa 2016: 81).

“Gündüzler huş gider, aklım uyur” dizesinde gündüz, bilinçli yaşam, zihinsel farkındalık anlamında kullanılırken, aklın uykuda olması bireyin gündelik yaşamın içinde pasif kalışını ifade eder. Buna karşılık “Geceler bir tabak yıldız payım var” ifadesi, gecenin gizemli ve içsel dünyayı aydınlatan yönünü vurgular; burada teşbih ve mecaz sanatı ön plana çıkar. Yıldızlar, umut, hayal ve manevi değerlerin sembolü olarak kullanılmıştır. “Köhnə məzarlıqda oğlum uyuyur” dizesi, şiirin en açık biyografik karşılığıdır ve doğrudan şairin oğlu Kabil’in genç yaşta geçirdiği kaza sonucu hayatını kaybetmesine işaret eder. Bu kayıp, şairin yaşamında belirleyici bir kırılma noktası oluşturmuş ve

şairin duygusal merkezini belirleyen temel travma hâline gelmiştir. Biyografik eleştiri açısından bu olay, şiirde tekrar eden “mezar”, “kar”, “karaltı” ve “gölge” gibi imgelerin anlam çekirdeğini oluşturur. Söz konusu imgeler, yalnızca estetik unsurlar değil; şairin yaşadığı kaybın zihinsel ve duygusal düzlemde bıraktığı kalıcı izlerin sembolik karşılıklarıdır. “Taleyin əlində bir qız payım var” dizesi ise bu travmanın ardından gelen yeni bir biyografik duruma işaret eder. Şairin ikinci evliliğinden, oğlunun vefatından sonra dünyaya gelen kızı, burada “kaderin bıraktığı pay” olarak anlamlandırılır. Bu ifade, yaşamın tamamen sonlanmadığını, ancak artık bütünlük içinde değil, kaybın ardından geriye kalan bir parça olarak algılandığını gösterir. Böylece dize, bir yandan sürekliliği temsil ederken, diğer yandan bu sürekliliğin travma tarafından belirlenmiş sınırlı bir varoluş olduğunu ortaya koyar.

Genel olarak bu dörtlük, tezat, mecaz, sembolizm gibi edebî sanatlar aracılığıyla şairin yaşam deneyimlerini, acı ve umut duygularını bir arada aktarır. Gündüz ve gece, yaşamın bilinçli ve bilinçsiz yönlerini; ölüm ve yeni doğum, insanın yaşam döngüsünü simgeler. Yazar hayatı boyunca birçok yakınının ölümü ile karşı karşıya kalmıştır. Annesi, eşi ve oğlunun ölümü onu derinden etkilemiştir. Şairin oğlu Kabil, ani bir kazada yaşamını yitirmiş olup, bu trajik kayıp şairin yaşam dünyasında derin bir çöküşe yol açmıştır (Babayeva 2022: 13). Yazar, bu acılardan yıllar sonra Naime Hanım ile evlenmiş ve bir kız çocukları olmuştur. Yazar tüm yaşanmışlıklarını hayatına en son gelen mutluluğu kızı üzerinden gözden geçirmiştir.

Diğer dörtlükte şair, bireysel deneyimi evrensel algıyla birleştirerek yaşamın zorluklarını ve sabrı ön plana çıkarır.

Dünyanın her yüzü bana doğmadır.
Beşerin kervanı geçer gözlerimin önünden.
Tahtım-payitahtım da bu dar evdir.
Her işim sabırdan, metanetten geçer (Ağasəfa 2016: 81).

“Dünyanın her yüzü bana doğmadır” dizesi, biyografik açıdan şairin yaşadığı kırılmaların ardından geliştirdiği kabulleniş ve uyum stratejisini gösterir. Bu ifade, hayatın tüm yönlerinin (acı, yoksulluk, kayıp, yeniden kurulan düzen) artık yabancı değil, “tanıdık” ve benimsenmiş bir gerçeklik haline geldiğini düşündürür. Şairin biyografisinde yer alan kayıplar ve yaşam zorlukları, bu geniş kabulleniş alanının temelini oluşturur.

“Beşerin kervanı geçer gözlerimin önünden” dizesi, biyografik kuram açısından şairin pasif bir tanıklık konumuna yerleştiğini gösterir. Hayata aktif müdahale eden bir özne olmaktan ziyade, insanlık hâllerini gözlemleyen bir “seyirci benlik” ortaya çıkar. Bu durum, özellikle yaşanan kayıplar sonrası bireyin hayata karşı mesafelenmesi ve içe çekilmesiyle ilişkilendirilebilir.

“Tahtım-payitahtım da bu dar evdir” dizesi, biyografik olarak en güçlü dönüşüm noktalarından biridir. Şairin şehirden köye dönüşü ve maddi imkânsızlıklar içinde sürdürdüğü yaşam, “taht” ve “payitaht” gibi iktidar ve merkez metaforlarının ironik biçimde yeniden kurulmasına yol açar. Artık iktidar

mekânı bir saray değil, “dar ev”dir. Bu, hem maddi yoksunluğu hem de gönüllü bir sadeleşmeyi birlikte içerir. Dolayısıyla yoksulluk burada yalnızca zorunluluk değil, aynı zamanda kabullenilmiş bir yaşam estetiğidir.

“Her işim sabırdan, metanetten geçer” dizesi ise biyografik kırılmaların ardından oluşan içsel disiplinin ifadesidir. Şairin yaşamındaki travmalar (aile kayıpları, ekonomik sıkıntılar, mekânsal daralma) onu dışsal mücadeleden çok içsel dayanıklılığa yöneltmiştir. Sabır ve metanet, burada hem yaşantısal bir zorunluluk hem de geliştirilmiş bir varoluş tutumudur. Dörtlük, biyografik kuram açısından değerlendirildiğinde, şairin şehirli yaşamdan koparak köyde yoksul bir hayat sürmesiyle birlikte ortaya çıkan sadeleşme, kabulleniş ve içsel dayanıklılık süreçlerini estetik bir dile dönüştürür. Yoksulluk, şikâyet edilen bir durum olmaktan çıkar; yaşamı anlamlandıran bir varoluş biçimine dönüşür.

Şiirin son iki dördlüğünde ise yazar herkesin hayatının, yaşanmışlıklarının farklı olduğunu yani alın yazısının farklı olduğu mesajını verir. Sonra kendi alın yazısında da bir oğul yasının yazılı olduğunu anlatır.

Herkesin alnında bir tür yazı var
Benim de yazımda oğul yası var.
Ruhlara mahremdir bu ocak-hücre
Gözümde ruhların karaltısı var (Ağasəfa 2016: 81).

“Herkesin alnında var bir tür yazı / Benim de yazımda oğul yası var” dizesi, biyografik eleştiri açısından şiirin en belirleyici ifadelerinden biridir. Burada “yazı” ve “kader” kavramı soyut bir metafizik çerçevede kalmaz; doğrudan şairin yaşamındaki iki temel kayıp—oğlunun ölümü ve eşinin vefatı—ile somutlaşır. Böylece kader, genel ve evrensel bir yazgı söylemi olmaktan çıkarak bireysel acının adı hâline gelir.

Bu noktada şiir, biyografik kuramın temel varsayımı doğrultusunda genel kader anlatısından kişisel kader anlatısına geçiş yapar. Evrensel insan yazgısını ifade eden söylem, şairin hayatındaki bu iki travmatik olay tarafından içeriden dönüştürülerek tamamen kişiselleştirilir.

“Ruhlara mahremdir bu ocak-hücre / Gözümde ruhların karaltısı var” dizeleri ise bu kişisel trajedinin iç dünyadaki yankısını derinleştirir. “Ocak-hücre” imgesi hem aileyi hem de kapalı, daralmış bir yaşam alanını temsil ederken; “ruhların karaltısı” kayıp sonrası dünyaya bakışın kararmasını ve algısal dönüşümü ifade eder.

“Ruhlara mahremdir bu ocak-hücre” dizesi biyografik kuram açısından, şairin yaşam dünyasında hem mekânsal hem de ruhsal bir daralmayı ortaya koyar. “Ocak” geleneksel olarak aileyi, soy devamlılığını ve sıcaklığı temsil ederken; “hücre” bu sıcaklığın yerini alan kapalı, içe dönük ve sınırlı bir yaşam alanına işaret eder. Şairin biyografisindeki eş ve oğul kaybı dikkate alındığında, bu ocak artık yaşayan

bir aileyi değil, kaybedilmiş iki temel figürün yokluğu üzerinden şekillenen bir yas mekânını temsil eder.

Bu bağlamda “ruhlar” ifadesi doğrudan eş ve oğulun vefat etmiş varlıklarına gönderme olarak okunabilir. “Mahremiyet” ise yalnızca gizlilik değil, bu kayıpların şairin iç dünyasında korunmuş, dile tam olarak aktarılmayan ve paylaşılması güç bir yas deneyimine dönüşmesini ifade eder. Eş ve oğul, artık dış dünyaya ait bireyler değil; şairin zihinsel ve duygusal evreninde varlığını sürdüren, dokunulmaz bir hafıza alanına yerleşmiş figürlerdir.

Bu nedenle “ocak-hücre”, bir yandan daralmış bir yaşam mekânını, diğer yandan eş ve oğulun yokluğuyla kuşatılmış içsel bir yas alanını birlikte taşır. Şairin biyografisinde bu durum, yaşamın dışsal akışından çok içe yönelen, hatıra ve kayıp etrafında şekillenen bir varoluş biçimini görünür kılar. Şiir, biyografik verinin doğrudan temsili değil, yaşantının estetik ve sembolik düzlemde yeniden üretimidir.

Bourdieu'ye göre biyografi, yaşamın sonradan düzenlenip anlamlı bir hikâye gibi sunulmasıdır; bu yüzden şiirdeki oğul ve eş kaybı da doğrudan hayatın açıklaması değil, şairin içinde bulunduğu sosyal koşullar ve habitus üzerinden şiirde yeniden kurulmuş bir anlam alanı olarak değerlendirilmelidir.

Ağasefa'nın “Karlı Bayatılar” şiirinde de oğul teması, şairin bireysel acı ve kayıp duygusunu ön plana çıkaran merkezi bir motif olarak öne çıkmaktadır:

Ay oğul, karaltına
Muhtacım karartına
Yanıdayım, kalbimi
Gömmüşüm kar altına (Ağasefa 2021: 24).

dizelerinde “karartı” imgesi, şairin içsel karanlık ve yas duygusunu oğul üzerinden sembolize ettiğini göstermektedir. Oğul burada yalnızca biyolojik bir bağın temsilcisi değil, aynı zamanda şairin manevi yüklerini ve içsel acılarını yansıttığı bir simge işlevi görmektedir. “Kalbimi gömmüşüm kar altına” ifadesi, yaşanan kayıpların ve bireysel acının yoğun duygusal etkisinin bir dışavurumu olarak okunabilir.

Benzer bir biçimde, “Üzümlü Derde Söykedim” (2012) adlı şiirler kitabında, “Oğlum Gabil’in ruhumu göyneden hatırasına” epigrafına yer verilmiş ve kitabın bir şiirinde oğluna dair şu mısralar bulunmaktadır.

“Şahbeçem Gabil balam / Sen gedenden / Ben hiçim...” (Albalıyev 2019: 14).

Bu dizelerde şair, oğlunu “Şahbeçe” yani genç bir bal arısına benzetmektedir. Genç yaşta kaybedilen oğul imgesi, bal arısının kırılganlığı ve yaşam enerjisiyle ilişkilendirilerek hem biyografik gerçekliği hem de metaforik anlamı güçlendirilir. Şairin bu anlatımı, oğul kaybının yarattığı derin boşluğu ve çaresizliği, canlı ve çarpıcı bir simge üzerinden okura aktarır.

Ağasefa başka bir şiirinde de ölümün ve evladını kaybetmenin yarattığı derin acıyı dile getirir.

Geldi ecel... bitti nağıl...
İçim yanır, ağlım çarır.
Gözlerim kor olsun, oğul,
Şekilin taşa da yaraşır...(Albalıyev 2019: 14).

Şiirdeki “Gözlerim kor olsun, oğul / Şekilin daşa da yaraşır” dizeleri, kaybedilen oğula duyulan yoğun özlemi ve yasın duygusal derinliğini ortaya koyar. Şair, oğlunun mezarındaki resmine bakarken, resmin taş üzerinde bile uyumlu ve güzel durduğunu ifade eder; ancak bu güzelliği görmek zorunda kalmayı acı verici bir deneyim olarak yaşar. “Gözlerim kor olsun” ifadesi, hem şairin bu acıyı kendi gözleriyle görmek istememesi hem de kaybın yarattığı derin üzüntünün bir yansıması olarak okunabilir. Bu dizeler aracılığıyla şair, bireysel yasın estetik bir temsilini sunarken, kaybın yol açtığı duygusal çelişkiyi de okura aktarır.

Şiirin son kıtasında bulunan ilk mısra da ise yine gözlerinin o evin içerisinde bulunan ruhun gölgesinde ve karaltısında olduğunu anlatır. Diğer mısralarda ise tüm acılara başkentlik eden yüreğinin ağrılara, acılara dayandığını anlatır.

...Gözüm gölgendedir, karaltındadır.
Dayanır ağrılara payitaht- yüreğim
Gözümün ışığı kar altındadır,
Dayanır, hala dayanır bahtsız yüreğim (Ağasəfa 2016: 81).

“Gözüm kölgendedir, qaraltındadır” dizesi, biyografik eleştiri açısından şairin algı dünyasının kayıp sonrası değişimini gösterir. Buradaki “gölge” ve “karaltı”, yalnızca soyut bir karanlık hâl değil; oğul kaybının bıraktığı eksikliğin zihinsel bir yansımasıdır. Şair, artık dünyayı doğrudan değil, kaybın oluşturduğu gölge üzerinden görür. Bu nedenle “karaltı”, aynı zamanda yokluğun sürekli hatırlanan izine dönüşür.

“Dözür ağrılara paytaxt-ürəyim” ifadesi, acının merkezileştiğini gösterir. “Paytaxt-ürək” metaforu, biyografik olarak yasın artık hayatın merkezine yerleştiğini, duygusal düzenin bu kayıp etrafında kurulduğunu ifade eder. Oğul kaybı, geçici bir acı değil; sürekli taşıyan bir merkezî yük hâline gelmiştir.

“Gözümün ışığı qar altındadır” dizesi ise bu biyografik kaybın ışık algısını bile değiştirdiğini gösterir. “Kar altında ışık”, hem var olan bir umudu hem de aynı anda bastırılmış bir yaşam enerjisini ifade eder. Oğlun yokluğu, şairin görme ve anlamlandırma kapasitesini örtmüş, fakat tamamen yok etmemiştir; ışık hâlâ vardır ama karanlığın altında kalmıştır.

“Dözür, hələ dözür bədbəxt ürəyim” ifadesi ise biyografik düzlemde, bu kayıptan sonra yaşamın “devam etme zorunluluğunu” gösterir. “Bədbəxt ürək”, oğul yasıyla kırılmış ama yaşamaya devam eden özneyi temsil eder. Bu dörtlük, biyografik kuram açısından değerlendirildiğinde, oğul kaybının şairin algı dünyasında kalıcı bir “karaltı”ya dönüştüğünü ve yaşamın artık bir varoluş biçiminden çok sürekli bir dayanma pratiği olarak sürdürüldüğünü göstermektedir.

Ağasefa'nın "Dözüm" şiiri, bireysel acıyı, içsel çatışmayı ve kader karşısındaki dayanma gücünü derin bir biçimde yansıtan eserdir. Donald A. Stauffer'e göre bir şiirin edebi değeri, gerçeklik, yoğunluk, anlam derinliği, somutluk, karmaşıklık, ritim ve biçim olmak üzere yedi temel ölçütle değerlendirildiğinde ortaya çıkar (İnce 2001: 17). Şiir, Stauffer'in şiir değerlendirme çerçevesinde yedi temel ölçütüyle incelendiğinde şu özellikleri sergiler:

Gerçeklik - şiir, şairin kendi yaşam mekânı ve deneyimleri üzerinden özgün bir bakış sunar. "Bu həyat-bacanın nökeri mənəm" ve "Taxtım-paytaxtım da bu dar daxmadır" dizeleri, şairin hem fiziksel hem de duygusal gerçekliğini aktarmaktadır. Bu yönüyle şiir, samimi ve gerçekçi bir iç dünya sunar. Yoğunluk - duygular son derece yoğundur. Yalnızlık, kaderin yükü ve içsel çatışma hissi dizeler boyunca belirgin şekilde hissedilir. Özellikle "Mən özüm özümə qatı düşmənəm" ve "Dözür, hələ dözür bədbaxt ürəyim" dizeleri, şairin duygusal yoğunluğunu etkileyici bir biçimde ortaya koyar. Anlam Derinliği - şiir, bireysel deneyimden evrensel temalara geçiş yapar; zaman, kader, ölüm ve yaşam mücadelesi gibi kavramları işler. Bu bağlamda şiir hem duygusal hem de entelektüel anlamda zengin bir derinlik taşır. Somutluk - şiirde soyut duygular, somut imgelerle desteklenmiştir. "Gecələr bir tabaq ulduz payım var" ve "Köhnə məzarlıqda oğlum uyuyur" gibi dizeler, somut imgeler üzerinden okuyucunun zihninde net bir resim oluşturur. Karmaşıklık - şiir, düz bir anlatı çizgisinden ziyade metaforlar ve çarpıcı benzetmelerle örülmüştür. Bu hem duygusal hem de düşünsel anlamda çok katmanlı bir yapı yaratır. Ritim - şiir hece ölçüsü ile yazılmıştır. Ses tekrarları, dizeler arası uyum ve doğal akış, şiire belirgin bir ritim kazandırmaktadır. Biçim - dizelerin uzunluğu, hece düzeni ve dizelerin kendi içindeki bütünlüğü, şiirin biçimsel olarak sağlam ve estetik bir bütünlük oluşturmasını sağlar.

Bu şiir, Stauffer'in belirlediği yedi ölçütün tümünde olumlu yanıt veren bir eser olarak değerlendirilebilir. Gerçekliği, duygusal yoğunluğu, anlam derinliği, somutluğu, karmaşıklığı, ritmi ve biçimsel uyumu ile modern Azerbaycan şiirinde önemli bir örnek teşkil etmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, Ağasefa'nın "Dözüm" adlı şiirini biyografik eleştiri kuramı çerçevesinde değerlendirerek şairin kişisel yaşam deneyimleri ile poetik dünyası arasındaki ilişkileri görünür kılmıştır. İnceleme sonucunda, şairin hayatında derin iz bırakan ailevi kayıpların, toplumsal çalkantıların ve bağımsızlık sonrası dönemin sosyal koşullarının şiirsel söylemin oluşumunda belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Özellikle annesinin, eşinin ve oğlunun ölümü gibi bireysel trajediler hem "Dözüm" şiirinde hem de genel poetik üslubunda melankoli, sabır, içsel direnç ve varoluşsal sorgulama biçiminde yansıma bulmuştur.

Ağasefa'nın şiirlerinde bireysel acının toplumsal duyarlılıkla birleşerek geniş bir insanlık hâline dönüştüğü görülmüştür. Karamsarlık, yalnızlık, adaletsizlik ve ruhsal çatışma gibi temalar, yalnız

şairin iç dünyasının değil, aynı zamanda yaşadığı tarihsel dönemlerin sosyo-politik atmosferinin de izlerini taşımaktadır. Bağımsızlık dönemi Azerbaycan edebiyatında yaygınlaşan psikolojik gerilim, iç kapanma, umutsuzluk ve toplumsal eleştiri eğilimleri, şairin eserlerinde hem bireysel hem de kolektif bir hafızanın parçaları olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın bir diğer önemli sonucu, Ağasəfa'nın poetikasında satirik duyarlılığın özel bir yer tuttuğudur. Şair, toplumsal yozlaşmayı, ekonomik eşitsizliği ve ahlaki değerlerdeki aşınmayı ironi ve hiciv yoluyla görünür kılarak Sabir geleneğini çağdaş bağlamda sürdüren isimlerden biri olmuştur. Böylece bireysel acıdan beslenen lirik damar ile toplumsal eleştiriye yönelen satirik damar şairin poetikasında birbirini tamamlayan iki temel eksen hâline gelmiştir.

Biyografik eleştiri yöntemi, Ağasəfa'nın şiir dünyasının anlaşılmasında önemli bir açıklayıcı çerçeve sunmuş; şairin yaşamındaki kırılmaların poetik dile nasıl dönüştüğünü göstermiştir. Bununla birlikte çalışma, biyografik bilgi eksikliğinin şairin edebî konumunun bilimsel düzeyde yeterince değerlendirilememesine yol açtığını da ortaya koymuştur. Parçalı ve dağınık bilgilerden oluşan biyografik veriler, şairin hem edebiyat tarihi içindeki yerinin hem de şiirlerinin ruhsal arka planının daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Şiirini incelenmesi, Ağasəfa'nın poetikasının yalnız estetik değil aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik katmanlar taşıdığını ortaya koymuş; şairin yaşam öyküsü ile şiirsel söylemi arasındaki güçlü bağı doğrulamıştır. Bu çalışma, çağdaş Azerbaycan edebiyatı metinlerinin çok katmanlı eleştiri yöntemleriyle yorumlanabileceğini göstermesi bakımından da önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Ağasəfa. (2016). Şeirlər. *Azərbaycan jurnalı*, (1), s.80.

Ağasəfa. (2019). Mən qatardan qalan durnayam. F. Mehdiyeva ilə söhbət. *Ulduz*, (6), ss. 72–74.

Ağasəfa. (2021, 2 oktyabr). Şeirlər. *Ədəbiyyat qəzeti*, s. 24.

Albalıyev, Ş. Ə. (2019, 2 may). Dözümün ünvanı. *Kredo*, s. 14.

Alver, K. (2018). *Edebiyat sosyolojisi*. İz Yayıncılık.

Ateş, Ö. F., & Arık, Ş. (2022). Sorunsalları, tarihsel gelişimi ve temsilcileri bağlamında biyografi teorisine genel bir bakış. *YAZIT Kültür Bilimleri Dergisi*, 2(1), ss. 130-153.

Babayeva, O. (2022, 7 sentyabr). “Yollar yormuş bir insanam...”: Ağasəfa-80. *525-ci qəzet*, s. 13.

Çelik, Y. (2022). Biyografi yazma geleneği ve Cumhuriyet sonrasında biyografi sözlükleri. *Bilig*, (102), ss. 1-25.

Əhmədov, T. (2011). Ağasəfa. *Azərbaycan yazıçıları (XX–XXI yüzillikdə): Ensiklopedik məlumat kitabı*. Nurlar.

- Əlişanoğlu, T. (2016). *Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı*. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu. [2 cildə; C. 1]. Bakı: Elm və Təhsil.
- Əsgərzadə, Q. Ə. (2022, sentyabr). Uşaq saflığını qoruyan şair: Ağasəfa-80. *525-ci qəzet*, s.5.
- Gökmen, A. (2019). Ruhçözümleyimci eleştiri (Psikanalitik eleştiri). *Eleştiri kuramları* (s. 68). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güngör, B. (2015). *Edebiyat Eleştirisi Kuram- Uygulama*. Şule Yayınları.
- Həbibbəyli, İ. Ə. (2019). *Azərbaycan ədəbiyyatı dövrləşdirmə konsepsiyası və inkişaf mərhələləri*. Elm. Yayınları
- İnce, Ö. (2002). *Şiir ve gerçeklik*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mədətoğlu, Ə. (2023, 4 fevral). "Apa Ağasəfa sözü." *Ədalət*, s. 6.
- Moran, B. (2003). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Musalı, V. (2023). Bağımsızlık dönemi Azerbaycan edebiyatında klasik geleneğin devamı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 63(1), ss. 771-826.
- Musalı, V. (2024). Bağımsızlık dönemi Azerbaycan şiirinde Mehmet Emin Resulzade imajı. *Söylem Filoloji Dergisi*, 9(2), ss. 648-680.
- Musalı, V. (2025). Eğitimde kayırmacılık: Bahtiyar Vahabzade'nin kıymet poeması üzerine sosyolojik bir okuma denemesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 25(1), ss.133-173.
- Musalı, V. (2026). *Azerbaycan Edebiyatında Yükseköğretim sisteminin sorunları*. Ankara: Gazi Yayınevi.
- Sainte-Beuve, C. A. (1970). *Literaturnye portrety: Kriticheskie ocherki*. Moskva.
- Tunç, G. (2022). *Kavramlar ve kuramlarla modern Türk şiiri okumaları*. Ötüken Yayınları.
- Yusifli V. (2017, 4 noyabr). Qarabulaqda səhər: Ağasəfanın 75 illiyinə. *Ədəbiyyat qəzeti*, s.21.
- Yusifli, V. Ə. (2009, 3 oktyabr). Qarabulaq düşüncələri, yaxud unudulmamış Ağasəfa. *525-ci qəzet*, s. 25.
- Yusifli, V. Ə. (2021, 15 iyun). Dağlar başında yaşayan şair – Ağasəfa. *Ədəbiyyat qəzeti*, s. 7.
- Zinchenko, V. G., Zusman, V. G., Kirnoze, Z. I. (2011). *Literatura i metody ee izucheniya: Sistemno-sinergeticheskiy podkhod*. Moscow: Flinta; Nauka.

EXTENDED ABSTRACT (GENİŞLETİLMİŞ ÖZET)

The aim of this study is to examine the poem "Dözüm" by the contemporary Azerbaijani poet Ağasefa Yahyayev within the framework of biographical criticism and to reveal how the poet's personal life experiences are reflected in the poetic structure. The main research problem of the study is to determine how traumatic experiences, personal losses, and internal conflicts in an individual's life influence the thematic structure, imagery system, and discourse level of a poem. In this context, the study considers the role of poetry in the construction of individual and social memory in post-independence Azerbaijani literature and evaluates Ağasefa's poem not only as an aesthetic product but also as a literary reflection of lived experience. Particularly in the post-Soviet period, the expansion of individual expression enabled poets to express personal experiences more openly, making such analyses more meaningful and necessary.

The theoretical framework of the study is based on the method of biographical criticism. This approach evaluates a literary work in relation to the author's life story, psychological state, and the historical and social conditions in which the author lived. Biographical criticism aims to reveal the experiential elements underlying a literary text and thereby deepen the layers of meaning within the work. In this study, psychoanalytic criticism is also partially utilized to examine how suppressed emotions and unconscious processes are transformed into symbolic language in poetry. In the literature, biographical criticism has mostly been applied to narrative genres such as novels and short stories, while its application to poetry analysis has remained relatively limited. In this respect, the study provides an original contribution by applying the method of biographical criticism to contemporary Azerbaijani poetry. Furthermore, the limited and fragmented information about Ağasefa's life makes this study significant in terms of filling an important gap in the existing literature.

The study adopts a qualitative research method and is based on descriptive and interpretive textual analysis. The poem "Dözüm," which constitutes the object of analysis, is examined thematically, imagistically, and discursively within the framework of biographical criticism. During the data collection process, the poet's poetry books, biographical sources, and relevant academic studies were examined, and the obtained data were analyzed through textual analysis. In the analysis process, particular attention was given to themes such as fate, patience, death, loneliness, poverty, and family, and the study attempted to identify the biographical counterparts of these themes in the poet's life.

The findings of the study indicate that the poem "Dözüm" has a strong biographical background. It was determined that images such as the hut, cemetery, time, star, and heart are directly related to the poet's life experiences. In particular, the loss of the poet's son emerges as the most significant biographical element forming the emotional core of the poem. This loss is expressed both directly and metaphorically, transforming personal pain into a universal human experience. In addition, the themes

of fate and patience are prominently emphasized in the poem, and it is observed that the poet positions patience as a fundamental existential value in the process of making sense of his suffering.

Another notable feature of the poem is its imagery structure based on contrasts. Oppositions such as day and night, life and death, hope and despair function as fundamental elements that deepen the meaning of the poem. Moreover, spatial images such as the hut, hearth, and cell function as symbolic structures representing the poet's inner world and sense of loneliness. In this respect, the poem establishes a bridge between individual experience and universal human conditions, transforming the subjective into the universal and offering the reader a broad field of interpretation.

The findings of the research demonstrate that the method of biographical criticism is an effective and explanatory approach in poetry analysis. The poem "Dözüm" can be evaluated as a multi-layered text in which the tragic experiences in the poet's life are transformed into poetic language. In the poem, individual pain does not remain merely a personal experience but is also associated with the social and cultural conditions of the period, thus turning into a collective sensitivity. In this respect, the poem reflects both individual and social reality and presents a literary structure that combines personal memory with collective experience.

In conclusion, the study reveals that Ağasefa's poetics should be evaluated not only on an aesthetic level but also in its biographical, psychological, and sociological dimensions. The original contribution of the study lies in demonstrating the applicability of biographical criticism in contemporary Azerbaijani poetry and in analyzing the poem "Dözüm" through a multi-layered critical approach. However, the study is limited in that it focuses on only one poem. Future studies examining the poet's entire body of work through similar theoretical approaches would make significant contributions to both Azerbaijani literary studies and the field of literary criticism.

BEYANLAR / DECLARATIONS

Araştırmanın Etik Yönü/Ethical Approval: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalar kapsamında gerçekleştirilmiştir/This study falls within the scope of research that does not require ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Conflict of Interest Statement: Yazar(lar), bu çalışmanın sonuçlarını veya yorumlarını etkileyebilecek herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder/The author(s) declare that there is no conflict of interest that could influence the results or interpretations of this study.

Yazar Katkı Oranı/Author Contributions Yazar(lar), çalışmanın tüm aşamalarına katkı sağlamıştır. Çok yazarlı çalışmalar için katkı oranları ayrıca belirtilmiştir/The author(s) contributed to all stages of the study. For multi-authored manuscripts, contribution rates are specified separately.

Finansal Destek Beyanı/Funding Statement: Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından maddi olarak desteklenmemiştir/This study has not received any financial support from any institution or organization.

Üretken Yapay Zekâ Kullanım Beyanı/Generative Artificial Intelligence Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde herhangi bir üretken yapay zekâ aracı kullanılmamıştır/No generative artificial intelligence tools were used during the preparation of this study.
